

for the formation of group identity. People who share common religious beliefs can feel a stronger sense of belonging to their community. The influence of the religious factor is traced in interaction with other cultures.

References:

1. *Велика сучасна енциклопедія*. У 10 т. Т. 8 П–С / уклад. А. С. Івченко. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 352 с.
2. Губерський Л. В., Надольний І. Ф., Андрущенко В. П. *Філософія*. К. : Вікар, 2011. 455 с.
3. Орїон Я. Голос предків. *Дім і Сім'я*. № 4(101). 2015. С. 22–28.
4. Петрушенко В. *Філософський словник : терміни, персоналії, сентенції*. Львів : «Магнолія 2006», 2011. 352 с.
5. Токман В. В. *Феномен священного: його сутність і світоглядна природа* : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Володимир Валерійович Токман. Київ, 2001. 13 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-609-6-2>

CULTUROLOGICAL INTERPRETATION OF SOME “OBVIOUS FACTS” OF DIGITALIZATION

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДЕЯКИХ «ОЧЕВИДНОСТЕЙ» ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Sumiatin S. V.

*Postgraduate student at the Department
of Economic, Legal and Socio-Political
Disciplines
Volodymyr Dahl East ukrainian
National University
Kyiv, Ukraine*

Сумятін С. В.

*аспірант кафедри господарсько-
правових та суспільно-політичних
дисциплін
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Дала
м. Київ, Україна*

Обговорення культурологічних вимірів інформаційних технологій (далі – ІТ) у контексті теорії та історії культури не може залишити поза увагою культурологічну інтерпретацію цифровізації, яку ми розглядаємо як закономірний і етап у розвитку ІТ і одночасно як своєрідне техніко-функціональне підґрунтя цифрової культури, яка становить чи

не провідний модус сучасної культури і вже посіла певне місце в історії культури.

Справляючи враження безумовного блага цивілізації («Цифровізація – одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами» [1]), цифровізація постає у вигляді низки очевидностей, стосовно яких буденна свідомість ніколи не має сумніву, пояснюючи такі її закономірності цифровізації та безумовністю її «плюсів» – збільшенням комфорту й навіть безпеки, полегшенням спілкування громадян із соціальними інституціями, зокрема, державними (за словами Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра цифрової трансформації України Михайла Федорова, *«Цифрова трансформація нашої країни – рівний доступ для всіх українців до ресурсів»* [2]). Але чи визначається культурний (і культурологічний) статус цифровізації виключно цими «очевидностями» (явищами, які визнаються очевидними у такій логіці міркувань: *за ідеєю* має бути саме так, як ми бачимо, і ніяк інакше)? Думается, культурологія у змозі це прояснити.

Здійснити культурологічну інтерпретацію очевидних проявів/втілень цифровізації, яка, на наш погляд, є багатозначним і значно складнішим явищем ніж «зручні онлайн-сервіси», що вимагають певного поводження, спонукають також розбіжності в потрактуваннях цифрової культури, яка «потребує критичної рефлексії насамперед у межах культурологічного аналізу – перевірки технологій на їх культурну спроможність і цінність в аспекті аналізу фундаментальних проблем трансформації культури і суспільства» [3, с. 120]; до того ж, «Цифровізація не обмежується виключним використанням технологій; вона характеризується зміною культури, інтегрованої в усі сфери роботи, та трансформацією в управлінні різними командами» [1], що також передбачає культурологічне дослідження цифровізації та її інтерпретацію.

Більш ніж за 130 років до «Галактики Гутенберга», в якій Герберт Маршалл Маклюєн здійснив блискучий аналіз закономірностей зміни типу культурного коду [4], Віктор Гюго у романі «Собор Паризької Богоматері» (перша публікація 1831) яскраво показав, як «книгодрукарство вбило архітектуру». Подібним чином, за Маклюєном, сьогодні цифровізація витісняє звичний спосіб споживання «класичної культури», робить її доступною всім верствам та групам населення. Відтак, першою безумовною (й найголовнішою?) «очевидністю», яка

наочно демонструється в повсякденні, є те, що традиційні бібліотеки з томами повних зібрань творів, більше не потрібні, – потрібен Смартфон та стабільний інтернет (тут доречно метафора: Starlink Ілона Маска – це цифровий копіпаст Гутенбергівської галактики – світу книг, друкованої продукції). Так само втрачає свою минулу популярність відвідування музеїв і галерей (перетворюючись або на ознаку престижу, або на елементи екскурсійних турів), частково – концертних майданчиків і кінотеатрів: у кожного власника Смартфону в кишені є своя власна бібліотека/галерея, свій власний музей/кінотеатр. А з камерою останніх моделей iPhone кожен може відчутися себе і оператором і режисером – майже як Стенлі Кубрик. – *За ідеєю*, так воно і є; однак навряд чи така безумовна (перша) «очевидність» відповідає реальному стану справ: почнемо з того, що вона не є безумовною.

Указана «очевидність» є наявною, щонайменше, за двох умов: суто технічної (яка, насправді, складається з формально-інструментальної – наявності інтернет-покриття та відповідних гаджетів – передумови можливості доєднатися до мережі, та змістової – достатньої кількості якісно оцифрованих творів) та соціокультурної (володіння необхідними навичками поводження із пристроями, програмами та, власне, безпосередньо в мережі – умова для того, щоб почуватися безбоязно/упевнено і все (з)робити правильно з бажаним результатом).

Але ще є й такий собі *виворот* цієї очевидності: проведено безліч досліджень щоденних витрат часу на «буття в мережі»/в соціальних мережах/у месенджерах мешканцями різних країн та регіонів, існують дослідження динаміки читання електронних книжок та порівнянь із читанням паперових видань (див., наприклад: [5]), але досліджень стосовно статистики реальних витрат часу саме на читання книг в електронному (цифровому) форматі, так само, як і досліджень часу відвідування віртуальних музеїв та екскурсій, набагато менше, і нам не зустрілося (поки що) жодне вітчизняне тайм-юз-дослідження щодо читання е-книг.

Культурологічна інтерпретація цього може бути такою: спираючись на власні спостереження та судячи з явно неоднакового наукового інтересу до різних цілей використання на побутовому рівні цифрових ІТ та приладів (Смартфонів), можна з упевненістю сказати, що гаджети, попри забезпечення ними швидкого та зручного доступу до спадщини «класичної культури», використовуються здебільше не для цього, а для спілкування, розваг та задовольняють потребу (вкрай важливу в сучасному політизованому інформаційному просторі) у загальній орієнтації у поточних подіях у країні та світі. Така інтерпретація підтверджується даними культурної статистики, наведеними у звіті Євростату

з використання інформаційно-комп'ютерних технологій для культурних цілей (2024): частка інтернет-користувачів ЄС, які використовували інтернет для читання новин/онлайн-новин – 70 %, для перегляду відео онлайн – 79 %, а частка інтернет-користувачів ЄС, які використовували (купували і читали/слухали) е-книги та аудіокниги – всього 7 % [6], тобто на порядок менше. Отже, очевидність цифровізації як «безумовного блага» доступу до культурних ресурсів не гарантує реального втілення цього блага в культурі: окрім указаних умов (технічної та соціокультурної), мають бути задіяними зусилля людської душі, бажання, воля.

Другою очевидністю цифровізації назвемо те, що з появою цифрових технологій будь-яке «Мініправ» (якщо скористатися образом – скороченням від *Міністерства правди* – з відомого Орвелловського «1984») втрачає сенс, стає інституцією марною: будь що, будь-коли опубліковане у цифровому світі, залишається там назавжди, причому, у своєму вихідному вигляді, – а спроби вичистити/щось змінити призводять (*за ідеєю*) до протилежного результату. Жодних більше вилучень книг із бібліотечних фондів чи ретуші фотографій! – Проте в реальності ми стикаємось не лише з явною й подеколи суворою цензурою – заборонами (засаді яких мають діапазон від політичних/ідеологічних до моральних/етичних) розміщувати, повністю чи частково, ті чи інші матеріали. Цю «очевидність» спростовують і численні фейки та дипфейки, з появою штучного інтелекту отримавши майже безмежні технічні можливості, і факти вилучення текстів уже з електронних бібліотек та архівів (нехай на інших, порівняно з романом Орвелла, засадах). Минулого року в США у судовому порядку було визнано, що практика Internet Archive (масове сканування та видача цифрових копій книг через Open Library/National Emergency Library) не підпадає під доктрину добросовісного використання (fair use) – такі копії «заміщають» ринок для видавців і тому шкодять авторам/видавництвам, тому з видачі було видалено/знято понад 500 тис. записів з каталогу Open Library/Free Digital Library) [7].

Отже, у культурологічній інтерпретації ті очевидності цифровізації, які буденною свідомістю (*за ідеєю*) сприймаються як логічні/безумовні блага («плюси»), у реальному культурному житті можуть виявитися залежними від багатьох факторів, суперечливими і не завжди такими, якими виглядають.

Література:

1. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. *Разумков Центр* : веб-сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/>

tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv (дата звернення: 23.09.2025).

2. Михайло Федоров: Цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. *Міністерство цифрової трансформації України* : веб-сайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhailo-fedorov-tsifrovizatsiya-tse-postupove-peretvorennya-usikh-derzhavnikh-poslug-na-zruchni-onlayn-servisi> (дата звернення: 14.09.2025).

3. Балалаєва О. Детермінанти генези цифрової культури. *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy*. 2024. Vol. 15, № 1. С. 119–125. DOI: 10.31548/hspedagog15(1).2024.119-125.

4. Маклюен Г. М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги. Київ : Лабораторія, 2024. 384 с.

5. За час війни українці більше читають електронні й аудіокнижки. *ЧуТоМо* : портал. URL: <https://chytomo.com/za-chas-vijny-ukraintsi-bilshe-chytaiut-elektronni-j-avdioknyzhky/> (дата звернення: 19.09.2025).

6. Culture statistics – use of ICT for cultural purposes. *Eurostat*: an official website of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_use_of_ICT_for_cultural_purposes (дата звернення: 25.09.2025).

7. Hachette Book Group, Inc. v. Internet Archive, No. 23-1260 (2d Cir. 2024). *Justia U.S. Law* : official website. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca2/23-1260/23-1260-2024-09-04.html> (дата звернення: 25.09.2025).